

## TANULMÁNYOK

### CIKKEK

### ADATOK

#### MÓREGYHÁZA = NYÍREGYHÁZA? <sup>■</sup>

A magyar történeti—nyelvészeti irodalom a Szabolcs—Szatmár megyei városon kívül még egy Nyíregyházáról tud, egy harmadikról pedig — vitázik.

CSÁNKI (I, 32) a Pest megyei Isaszeg határába lokalizálja azt az elpusztult falut, amelyre a XV. századból még több okleveles adatot idéz: 1425-ben, 1438-ban, 1440-ben és 1447—62 között egyaránt Nyr alakkal említik. Elpusztulása után romos templomáról, egyházáról ezt is Nyíregyháznak kezdik hívni, ugyanúgy, mint a Szabolcs megyei helységet (vö. MEZŐ—NÉMETH 85; FNESz.), s 1808-ban, LIPSZKY helynévtárában Nyíregyháza néven már pusztaként fordul elő.

A Pest megyei Nyíregyháza előde is a természetes tájról kapta a nevét, mégpedig nyilvánvalóan az azon a vidéken is megélő nyírfákról. Hogy ez a névmagyarázat megállja a helyét, azt az is bizonyítja, hogy más fanév is településnévvé válhatott a régiségben. Isaszeg szomszédságában van ma is egy község, amely a Nyáregyháza nevet viseli. Ez a falu ugyan már az oklevelekbeli első feltűnésekor,

---

<sup>■</sup> Az írás publicisztikai változata megjelent a Kelet-Magyarország c. napilap 1974. február 17-i számában.

1411-ben viseli az -egyház utótagot, azonban az itteni nemes családra utaló szerkezetekben több ízben is Nyár, Nyári formákban említik (vö. 1441, 1466, 1489: Nyar, Nyari — CSÁNKI: I, 32), s a személynevek jogbiztosító funkciója miatt nyilván ez utóbbiak a régiesebb alakok.

CSÁNKI DEZSŐ (I, 633) Szilágyi Erzsébet birtokainak felsorolásában idéz egy 1476-ból való Moreghaza nevet, s szerinte az így jelölt település valahol a Hortobágy vidékén feketett. GYÖRFFY ISTVÁN is hitelesnek találta ezt az adatot (Hajdúböszörmény települése. FE. 1926, 182), velük szemben azonban ketten is állást foglaltak. ZOLTAI LAJOS, a debreceni múzeum egykori igazgatója és Debrecen vidéke történetének fáradhatatlan kutatója szerint az idézett nevet helyesen Nyíregyházának kell olvasni: „Valószínű, hogy vagy az oklevél írt hibásan, vagy a másoló olvasott tévesen Mór-t a Nyír név helyett. A valódi név Nyíregyháza. Mert a katonai térkép szerint Böszörmény és Szentmargita között fekszik egy Nyíregyházi Rátót nevű határhalom.” (Elűnt falvak és elfelejtett régi helynevek Hajdúvármegye mai területén. = Debreceni Képes Kalendárium az 1926-ik közönséges esztendőre. "Méliusz" Könyvkiadóhivatal. 109.) ZOLTAI véleményét teljesen félreértette MÁRKUS MIHÁLY, aki A bokortanyák népe (Bp., 1943, 114-5) című könyvében, nem törődve az idézett XV. századi adattal, a hajdúböszörményi helynevet a nyíregyháziak 1753 (a telepítés) utáni legelőbérletével hozta kapcsolatba: „A két szembenálló olvasási mód között Zoltainak lesz igaza. Hogy a Nyíregyháza név Böszörmény határtérképén egészen új keletű, az természetes, hiszen csak 1753 után keletkezhetett... A letelepedés első évtizedeiben a nyíregyházi gazdák is állattartásra rendezkedtek be. A határ azonban szűk volt az itteni marhaállomány számára, és ezért a szomszéd határokból kerestek legelőt.”

Azt valójában nem lehet vitatni, hogy az említett térképen Nyíregyházi Rátót szerepel-e, de jól tudjuk, hogy a térképekre sokszor milyen eltorzított formában kerültek a helynevek. Továbbá más adatoknak is bizonyítaniuk kellene a helynév egykori használatát. Hajdúböszörmény földrajzi neveinek avatott összegyűjtője, H. FEKETE PÉTER erről a névről igen szenvedélyesen a következőket írja (Hajdúböszörmény helyneveinek adattára. MNyTK. 102. sz. 90—1): „Mindkét tagjában érthetetlen megnevezés; sem régi adat, sem hagyomány, sem a köz-



használat nem igazolja. Csak a katonai térképeken fordul elő, másutt sehol, — innen vette át az állami térképészeti intézet is... A Mór és a Nyír szövehetne is ilyen torzítás, de hogy értsük azt, hogy sem helyes, sem rontott alakban nem szerepel a név egyetlen régi feljegyzésben, egyetlem régi térképen sem, csak a katonain."

Amint oly sokszor megesik, a szembenálló felek ebben a vitában sem ugyanarról a dologról beszélnek. Az ellentmondást a következőképpen oldhatjuk fel: ha objektív névadó vonás, valóságalap (pl. a MÁRKUS említette körülmény) nyomán került a Nyíregyházi Rátót névforma a térképekre, akkor az adat semmiképpen sem utalhat egy harmadik Nyíregyháza nevű településre, hanem csupán a mai városnak a területtel való egykori kapcsolatára, ha pedig a középkori adat eltorzulásának magyarázzuk, akkor semmi köze sincs a nyíregyháziak legelőbérletéhez.

A Móregyháza név ugyanis nem tévedés eredménye, mert más adat is bizonyítja egykori meglétét. Miklós nádor egy oklevelében, 1355-ben említik a következő birtokokat: „possessiones Vydmnostora, Moorh, Bakatha, Fyred et Zylli” (AnjOkm. VI, 330; vö. H. FEKETE: i. m. 40). Az idézett hely (CD. VIII/3, 200) hozzáférhetetlensége miatt nem tudom eldönteni, hogy az az 1327-beli Moor ide tartozik-e, amelyről CZINÁR Indexe a következőket jegyzi meg: „olim poss. Episcopatus Agr. per Carolum I. cambiata.” Vidmonostora örököse és jogutóda a néhány évtizede ismét önálló községgé szervezett Hajdúvid, Bagota pedig tanyaközpont Újszentmargita területén (vö. Hajdú-Bihar megye földrajzi nevei I. A polgári járás, Debrecen, 1970. 26). Az 1355-ből való oklevél további két neve („Fyred et Zylli”) helyesen bizonyára Fyzes és Zylli, ugyanis az utóbbival egyeztethető, ugyancsak Hajdúböszörmény határába lokalizálható Szilegyház és Sziltelek többször is egy Füzes nevű birtokkal együtt tűnik fel: 1413: poss Zyleghaz, Cheketheleke, Fyzes (CSÁNKI: I, 529), 1493: possessionis Zelemer, ac prediorum Zyleghaz, Fyzes, Maladon et Ethelaka (H. FEKETE: i. m. 106).

A Mór helynév természetesen ugyancsak puszta személynévből keletkezett, mint a dunántúli helység neve (vö. FNESz.).

Ezek alapján a címben fölvetett kérdésre azzal válaszolhatunk, hogy az 1476-ból való adat nem vonatkozhat egy harmadik Nyíregyháza nevű településre, hanem továbbra is kereshetjük az elpusztult Móregyháza helyét.

MEZŐ ANDRÁS

### NAGYKÓNYI KÖZSÉG NEVÉNEK EREDETÉRŐL

A Tolna megyei Nagykónyi helyneveinek közzététele során a Néprajz és Nyelvtudományban (XVII—XVIII, 197) azzal hárítottam el a falu nevének eredetével való foglalkozást, hogy kellő számú, különböző időből származó adat hiányában ezt korainak tartanám. Igaz ugyan, hogy jelenleg sincs lényegesen több forrásértékű példám a község nevének századokkal ezelőtti előfordulására, most mégis kísérletet teszek a Nagykónyi elnevezés kialakulásának nyomon követésére és eredetének — talán egy lehetséges — magyarázatára is. Elképzelésem összefoglalására és közzétételére az is ösztönzött, hogy közben megjelent KISS LAJOSnak a Földrajzi nevek etimológiai szótára című munkája, és ez sem foglal állást megnyugtatóan a falu nevének eredetével kapcsolatban, ugyanis a 446. lapon a Nagykónyi címszó alatt a következőket találjuk: „A m. Kónyi R. Kulni Kolni hn. bizonytalan eredetű. Vö. talán cseh Kolny /tkp. 'karós, cölöpös'/ hn. (Profous 2: 287). A Nagy-előtag megkülönböztető szerepű.”

A falu nevének hangalakja több változáson ment keresztül addig, amíg a mai formáját elnyerte. A legkorábbi adatok szerint — a XIV. századi oklevelekben — két hangváltozata, a Kulni és Kolni formák ingadoztak. Így fordul elő JOSEPHUS BRÜSZTLE latin nyelvű munkájában, melyben többek között a Parochia Kónyi cím alatt közli a temlomra vonatkozó adatokat. Itt említi meg, 1333—34-ben Péter nevű plé-